

Szociológia és szexualitás TÉKA

A szociológia a szakosodás útjára lépett. A szociológiai kutatások az emberi tevékenység egyik vagy másik konkrét oldalát, a munkát, a szabad időt, a művészet sajátosságait próbálják megragadni. E törekvés jegyében jelentkezik a szociológia egyik újabb ága is, mely a szexuális élet, a nemiség társadalmi meghatározottságát kutatja.

Viszonylag fiatal kutatási területről van szó. A szexualitás sokáig tabu volt a megismerés számára, előítéletek egész sora, a témával szembeni idegenkedés fékezte a tudományos előrehaladást. Ezért talán igazuk van azoknak, akik napjaink szexuális forradalmáról beszélnek, ha a forradalmon elsősorban a kérdések nyílt felvetését értik.

A szexuális élet kutatásában Sigmund Freud számít úttörőnek, bár ő nem volt szociológus. Módszere, a pszichoanalízis a személyiség belső összefüggéseit többnyire nem társadalmi okokkal hozta kapcsolatba. Elméletével mégis irányzatot, iskolát teremtett, melynek számos követője s egyben bírálója is akadt. A freudi elmélet bírálatként jelent meg az első, szociológiai jellegűnek tekinthető könyv, mely a szexuális élet problémáival foglalkozik, szerzője Bronislaw Malinowski. Polgárjogot nyert a szociológiai, etnológiai megközelítés, Alfred C. Kinsey, Margaret Mead sorra közölték kutatásaik eredményeit. Nemrég egy gyűjteményes kötet* is megjelent, mely a felsorolt szerzők mellett Else Frenkel-Brunswik, Erich Fromm, William Fost Whyte, Antonina Kloskowska, Vance Packard írásait is tartalmazza.

B. Malinowski ausztráliai benszülöttek között, majd a Trobriand-szigeteken kutatta a család intézményét. Összevetette az emberi viselkedést az állatokéval is, s úgy találta, hogy az emberi szexualitás iránya az állatok nemi viselkedésével szemben biológiailag szabaddá, meghatározatlanná vált. Ezzel háttérbe szorult az ösztönös szabályozás, de maga a szabályozó rendszer nem szűnt meg; az ösztönök helyébe a társadalmi normák léptek. A házasság az egyszeri szexuális aktussal ellentétben nem ösztönselekedet, hanem „kulturális indítékok következménye”, de ugyanazt a szerepet tölti be, mint az ösztönök az állatok életében. Malinowski tehát Freuddal szemben alakíthatóknak tartja az ösztönöket, minthogy szerinte a kulturális elemek visszahatnak a belső hajlamokra.

Margaret Mead szintén a szexuális viselkedés kulturális meghatározottságát vizsgálta, de főként a folyamat személyi oldalát, vagyis azt, hogy a különböző kultúrák milyen személyi adottságok kibontakozását teszik lehetővé. Mead a primitív társadalmak többféle magatartásrendjét figyelte meg. Ebből azt a következtetést vonta le, hogy minden kultúra sajátosan osztja meg a férfi és női szerepeket, s a

NORBERT WIENER: Sint matematician. — Életéről, munkásságáról ír száradunk egyik legnagyobb tudományos egyénisége, a „kibernetika atyja”. Könyvének címe jelzi, hogy életműve gerincének ő maga a matematikát tekinti — azonban eredményei túllépték a matematika kereteit. Még szigorúan vett matematikai tárgyú kutatásai is olyan területeket érintenek, amelyek a fizikával, az elektronikával, a híradástechnikával kapcsolatosak; a kibernetika pedig, mely ugyancsak az ő munkásságából nőtt ki, óriási hatással van a modern biológiára, a lélektanra, sőt a társadalomtudományokra is. Rendkívül tanulságos minden, amit ez a kivételes tehetségtű tudós mond a tudományról, a tudatmunkáról, a tudományos életéről általában. Bemutatja, hogyan fonódik össze a tudomány a kor társadalmi, politikai, erkölcsi problémáival. Nagyon érdekes végül maga az ember „önarc képe” a maga érényeivel és hibáival; annak története, ahogyan dolgozik, vívódik, örül és szenved — és erkölcsileg mindig sziklaszilárdan helytáll ebben a zaklatott világban. (*Editura politică, 1972.*)

ADRIAN PĂUNESCU: Istoria unei secunde. — A jeles közíróként is számon tartott költő legújabb verskötete egy év leforgása alatt két kiadást ért meg, díjat kapott, s ami ennél több: igazi könyvsiker. A siker titka: a költemények pártos elkötelezettsége. Ha eddigi kötetének verseiben inkább a zsúfolt kép- és jelkép-halmazos, a túlzott szövhőmpölygés kapott döntő szerepet, mostani kötetében egy letisztult, lényegretörő, közvetlen hangú, de ugyanakkor erőteljes férfias líra kibontakozását, fejlődését követhetjük nyomon. A világot alakító, az embereket alakító erők titkait —

* A szexuális élet szociológiája. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1972.

TÉKA

mélyiségét és magasságát — vallatja, kutatja a költészet minden lehetséges eszközével. Vallat és vall, véd és vádol, gyöngéd és erőteljes, súlyos és groteszk, nyugtalanító és lelkesítő — és mélységesen emberi. Mert költői és emberi hitvallása az, hogy nemcsak élni kell, hanem tenni is. Versei elsősorban erre hívják fel figyelmünket. És ez nem kevés. (*Cartea Românească, 1972.*)

A szecesszió. (*A bevezető esszét írta, a szövegeket és a képeket válogatta, szerkesztette Pók Lajos.*) — A Gondolat Kiadó jól ismert izmus-sorozataiban a legújabb kötet a szecesszióé. Ez az egyik legtöbbit vitatott és leginkább tisztázásra váró stílustörténeti fogalom. Éppen ezért Pók Lajos egy hosszú bevezető fejezetben több oldaláról próbálja megvilágítani a szecessziót. Elsősorban történelmi szerepét és esztétikáját tárgyalja. A bevezető tanulmány után több száz lapon át a dokumentumok következnek. Jó részük, a sorozat eddig kialakult gyakorlata szerint, kortársi vallomása a mozgalom szándékairól, eredményeiről (pl. Schopenhauer, Wagner, Oscar Wilde, Ady Endre, Lyka Károly, Lukács György). A bevezető esszé és a kortársi vallomások alapján elég jól körvonalazódnak a jellemző stílusjegyek közötti összefüggések is. (*Gondolat, 1972.*)

BOER MARGIT: Gondolkozz és számolj. — A tapasztalat mutatja, milyen sokat jelent egy fejlődésben levő, még nem teljesen kialakult egyén számára a megértett, majd megszeretett matematika. E megértéstől a megszeretésig terjedő folyamatot segíti elő ez a kis könyv, amely a gyermekeket szinte játszva vezeti be a felsőbb matematikai fogalmak birodalmába. Érdekes, vonzó munka, tele kézzelfog-

nemi életet is a szerepek révén szabályozza. Mead olyan primitív közösségekre bukkant, ahol például nem található meg a hagyományosan elfogadott szexuális szereprendszer, a férfi férfias, a nő nőies viselkedése. Az arapeseknél a férfiak és nők viselkedése a mi fogalmainkkal mérve egyaránt nőies, a mundugumoroknál egyaránt férfias, míg a tchambuliaknál a nők férfiasak, a férfiak viszont nőiesek. A kultúra belső nevelési rendszere tehát nemcsak közvetít, hanem maga hozza létre a férfi és női szerepeket.

De ha így áll a dolog, van-e értelme a nemek hagyományos szerepekre való nevelésének, nem főlegesen-e bármiféle szerepmegecsztás? — teszi fel a kérdést Margaret Mead. A nemek közti szereposztás három változata közül a társadalom kettőt már kipróbált, láttuk, milyen eredménnyel. Az a változat, mely a nőt kizárólag anyaságra szánja, mind azok tehetségét pazarolja, akik más feladatra is alkalmasak, mint amit a társadalom a maga kizárólagosságában rájuk szabott.

Az ipari társadalmak többségében észlelhető másik tendencia megpróbálja megszüntetni vagy legalábbis csökkenteni a nemek nevelésében mutatkozó különbségeket. Ez a megoldás logikusabbnak tűnik, mert feladná a nemek közti szabványosított mesterseges válaszfalakat. Fennáll azonban az uniformizálás veszélye.

A szerző nem a nemek meglévő viselkedési típusainak teljes kiegyenlítésében látja a megoldást — ez ugyanis a személyiség elszegényítését jelentené. Szerinte a civilizációnak nem kell feltétlenül olyan kategóriákra épülnie, amelyek koruk, nemük, fajuk szerint különítik el az egyéneket. A nemi szerepek merev szembenállását a nemek egyéni adottságainak elismerése enyhítheti.

A nemi felvilágosítás forradalma csökkentheti a nemiséggel kapcsolatos előítéleteket. Évről évre növekvő méretekben jelennek meg olyan empirikus tanulmányok, melyek a szexuális kapcsolatokban bekövetkezett változásokat mérik fel, s ezeket az iparosodás, az urbanizálódás jelenségeivel hozzák összefüggésbe.

Alfred C. Kinsey és munkatársainak eredményei például kimutatják, hogy a társadalmi rétegződés eltérő szintjein a nemi tevékenységben is más-más magatartási minták észlelhetők. A társadalmi rétegződés és az iskolázottság különösen a házasság előtti nemi étellel kapcsolatos magatartást befolyásolja. Az iskolázottság alacsonyabb fokán az emberek nem tulajdonítanak ennek a kérdésnek akkora jelentőséget, a műveltebb rétegek szemében sokkal fontosabb a nő s némiképpen a férfi szüzességének megőrzése a házasságkötésig. Ugyancsak eltérő magatartást észlel ez a tanulmány a házasságon kívüli kapcsolatok tekintetében az egyes rétegek körében.

Vance Packard munkája a szexuális szabadság sajátosan svéd formájába enged betekinteni. A skandináv nemi erkölcs, mely nemcsak a fiatalok házasság előtti nemi életét nem korlátozza, de a leányanyákat sem itéli el, sőt támogatja, tulajdonképpen nem is újkeletű, több mint négy évszázad-

ra tekint vissza. Sokan ezért az eltérő földrajzi heyzettel, a hosszú télrel és az egyház csekély szerepével magyarázzák. Ezzel a magatartással azonban negatív jelenségek is társulnak, a családok nagyarányú felbomlása, a nemi betegségek terjedése, a házasságon kívül születő gyermekek magas száma. A szexuális szabadságot folyó mozgalom Svédországban szorosan összefügg a nők egyenjogúsági mozgalmával, mely megkérdőjelezi a házimunkától a gyermeknevelésig mindent egyoldalúan a nőre hárító tradicionális családformát. Olyan megoldást azonban a svéd társadalom sem talált még, mely elkerülné a negatív hatásokat.

Erich Fromm a kapitalizmus gazdasági struktúrája teremtette értékek struktúráját próbálja megrajzolni, s ezzel együtt a modern ember személyiségében beállott változásokat. A bürokratizálódás egyéniségétől fosztja meg az egyént. Az egyén elidegenedik önmagától, barátaitól, a természetől. Ezzel a folyamattal magány, bizonytalanság, szorongás jár együtt, melyet a társadalom a fogyasztás mérhetetlen növelésével próbál kompenzálni. Ez az elidegenedés jellemző a társadalmi kapcsolatok többségére, így a házastársak kapcsolatára is. A szerelem elűzheti a magányt, de nem teremt belső, lényegi összetartozást.

Sokan a házasság sikerének egyetlen útját a szexuális technikák elsajátításában látták. Fromm értelmezésében éppen fordított az összefüggés. Nem a szerelem a szexuális kielégülés eredménye, hanem a szexuális technika a szerelemé. Ezzel Fromm Freudnak mond ellent, akinek a nézeteiben a XIX. századi materializmus hatását éri tetten. Fromm szerint illúzió, hogy a szerelem konfliktusmentes. Anélkül, hogy a szerelem szociológiai meghatározását adná, megpróbálja megragadni benne a dinamikát, a humánumot. A szerelem, mint örökös próbatétel, „együttmozgás“, belső lényegi kapcsolatot jelent két ember között, melyben ki-ki önmaga egyéniségét is megtalálja. Mély humanizmus rejlik Fromm nézeteiben, elemzése az emberi kapcsolatok tartalmát próbálja tisztázni egy olyan társadalomban, ahol kihalóban vagy legalábbis válságban vannak ezek a kapcsolatok.

Ezek után szükségszerűen felmerül a kérdés: hogyan határozhatjuk meg a szexuális élet szociológiájának tárgykeretét? Első látszatra úgy tűnhet, a tanulmányok jó része a kötet tárgyától idegen, etnológiai, családszociológiai, sőt lélektani szempontokat visz be a kötetbe. Valójában nagyon is idevág minden tanulmány. A nemiség az emberi kapcsolatok egyik legbensőbb, legemberibb vonatkozása. A szexualitás végigkíséri az embert egész egyéni élete és társadalmi léte, történelme során. Vizsgálata látszólag egyéni szempontot követel (Freud), a nemek kapcsolataiban azonban végső soron a környezetet, az adott társadalmat tükrözik vizsgálata, s ez a megfelelés teszi lehetővé a nemiség tudományos igényű, szociológiai szempontú vizsgálatát.

ható, könnyen érthető, szellemes példákkal; megfogalmazásai pontosak, magyarázatai világosak, a bemutató példák-ról a fogalmakra való áttérés játékos-ügyes. Külön említést érdemel a szép, szemléletes illusztrációs anyag. Boér Margit ajánlását idézve ajánljuk ezt a hasznos kis könyvet „mindazoknak a tanulóknak, akik szeretnek gondolkodva játszani és játékosan okosodni“, s órajtuk kívül azoknak a felnőtteknek is, akiket érdekelnek a felsőbb matematikai alapfogalmak és alkalmazási lehetőségeik, de akiket az eddig rendelkezésükre álló elvontabb-elméletibb szakmunkák ilyen irányú érdeklődésüktől elriasztottak. (*Editura didactică și pedagogică, 1973.*)

KOMLÓS ALADÁR: Vereckétől Dévényig. — A kötet első nagy tanulmánya az újabb magyar irodalomtörténet egyik sarkalatos kérdéséről, a „magyarság és európaiság“ egyoldalú képviseléről és egészséges szintéziséről szól. Az irányzatok harcát kezdetben a népmozgalmi iskola és a kozmopolita költészet póré jelzi, a szintézist viszont a századvégi újító mozgalmak (a szecessziós művészetek) és a Nyugat stílusforradalma valósítja meg. Az e három kérdést kifejtő tanulmányt két másik nagy fejezet egészíti ki. Az egyik címe: *Arcképek*. Az ide sorolt cikkekben a szerző a múlt század ellenzéki íróiról (Vajdáról, Reviczkyről, Komjáthyról) és a Nyugat első nagy íróiról (Adyról, Füst Milánról) ír. A második nagy fejezet — *A Nyugat körül* — cikkei az újítás jelentőségéről, a második nemzedékről s a hozzájuk kapcsolódó újabb törekvésekről és írókról, kritikuskőről (köztük Salamon Ernőről, Gaál Gáborról) szólnak. (*Szépirodalmi Könyvkiadó, 1972.*)

TÉKA

ADY ENDRE: Poeme. (In românește de Paul Drumaru.)

— A Marin Sorescu lírai szárnyalású bevezetőjével és Szemlér Ferenc Adyt a román olvasóknak bemutató utószó-tanulmányával megjelent, külsőre is ünnepi kiállítású kötet nemcsak azért jelentős, mert sorrendben immár a nyolcadik román nyelvű Ady versfordítás-gyűjtemény, hanem főleg azért, mert szám szerint 237 versfordítása valamennyi eddigi kötet anyagának többszöröse. Az első ízben Drumaru által lefordított 106 verssel a románra fordított Ady-versek száma eléri a 270-et, tehát verseinek csaknem egyharmadát, Drumaru fordítás-kötetének igazi értékét azonban nem ez a számmal mérhető „rekord” jelenti, hanem az a merészség, amellyel az eddig még lefordítatlan versek közül is főleg az ún. nehéz versek román nyelvű megszólaltatására vállalkozott, s mindenek fölött az a magas fokú művészi teljesítmény, amelyet szinte valamennyi vers-tolmácsolásában sikerült — nemegyszer ragyogó költői leleménnyel s az Ady-versek legfinomabb árnyalatait is biztosan értő-érző képességével — elérnie. Sajnálatos az az utószóba, onnan pedig a borító „fülszövegébe” is becsúszott elírás, mely szerint Erdmindszent „bihari falucska”. (*Kriterion*, 1972.)

ION BRAD: Emil Isac — un tribun al ideilor noi. — A több mint négyszáz lap terjedelmű írói monográfia végén álló két évszám (1953—1972) mintegy hitelesíti azt a két évtizedes kutató- és feldolgozó munkát, amelynek eredményeként az első írásai-
val 1902-ben jelentkező Emil Isac fél évszázadon átívelő írói pályája mellett a korszak bennünket legközvetlenebbül érintő és érdeklő története is megelevenedik a könyv lap-

Ha egy társadalom nemi kapcsolatai „természetesnek”, elfogadottnak számítanak, felmerül a kérdés, hogy ami ettől eltér, az deviáns-e. Mead éles határt von a fiziológiai és a kulturális deviancia közt. Az előbbi velesztülettel rendellenességeket hordoz, az utóbbi viszont társadalmi termék.

A szociológia számára nehéz „terep” a nemiség, mert nem rendelkezik a tárgynak megfelelő kutatási technikával. Ezen a szinten a legjelentéktelenebbnek látszó szokások, hagyományok is hasznos kiindulópontot jelentenek a szociológusnak. Tud-e élni velük, bele tudja-e ágyazni őket korhoz, társadalmi réteghez, nemzethez kötött összefüggésekbe; ettől függ mind a konkrét kutatások, mind az elméleti általánosítások sikere.

Neményi T. Ágnes

Az esztétika az interdiszciplináris kutatások fényében

Az esztétikai nyíltszíni kutatások eredménye. De rendhagyó módon az, mert a nyitott kutatás tárgyválasztásában vagy a kutatott valóságterület még üresen maradt részeire irányul, vagy a megismerés útján előre haladva újra és újra felosztja a megismerésre ítélt világot. Ugyanakkor az esztétika rendhagyó kialakulása az integráció igényéből fakad: totalitásban ragadni meg a világot. De míg ez az igény a reális valóság megragadását a filozófiában totális modell kialakításával teszi lehetővé, addig az esztétikában olyan tételek megfogalmazására tör, amelyeknek — ha lehet így mondani — egy külön világ, a művészet univerzuma teljes magyarázatát kellene megadniuk. Ahelyett azonban, hogy a teljes magyarázat óhajta lezárna az esztétikai kutatás körét, ellenkezőleg, nyitottá teszi azt, mégpedig két irányban: az elvontan-filozofikus és a konkrétan egzakt kutatások felé. És ebben rejlik rendhagyón interdiszciplináris jellege is: szemben a reális valóságot tanulmányozó számos egzakt résztudománnyal egyfelől, és ugyanannak a valóságnak totális modelljét megragadó filozófiával másfelől, az esztétika mindkét oldal teljes feladatkörét magára érte egyedül vállalkozott ennek a külön univerzumnak a birtokbavételére. Végső soron tehát tárgyválasztásában van sajátossága. Mert minden tudomány egészében ragadja meg tárgyát, de az esztétika tárgya maga is egész: az esztétikum fényében létrejött alkotások, művek emberközpontú világa.

De egyeduralma ellenére sem „boldog tudomány”. Nem az, mert tárgya, a valóság és az eszmény dia-